

I.P. Maghidovici

Marile descoperiri geografice

Capitolul 1

Descoperirile geografice ale chinezilor în Antichitate

Descoperirile chineze până în secolul al II-lea î.Hr.

Cu aproximativ 1 500 de ani înaintea erei noastre a luat ființă în bazinul cursului mijlociu al fluviului Huanhe unul dintre cele mai vechi state din lume – statul chinez. Centrul acestui stat se afla în regiunea situată la apus de Marea Câmpie a Chinei, acolo unde Huanhe primește din dreapta pe marele afluent Weihe și apoi, cotind spre răsărit, pătrunde în șes. În cursul mileniului I î.Hr., chinezii și-au extins foarte mult posesiunile. Învingând popoarele „barbare“ vecine, fie prin forța armelor, fie retrăgându-se vremelnice din fața acestora și biruindu-le totuși prin puterea civilizației lor mai înaintate, vechii chinezi s-au răspândit în Asia de Răsărit pe un teritoriu întins, de la deșerturile și stepile din zona temperată, la nord, până la zona silvică tropicală, la sud, cuprinzând și bazinul fluviului Iantzi.

Cu câteva secole înaintea erei noastre, chinezii au înaintat spre răsărit până la mărilor periferice ale Oceanului Pacific și au navigat pe aceste mări. Pe țărmurile Mării Galbene ei au descoperit peninsulele Șandun, Liaodun și Coreea, iar apoi, trecând peste largă strâmtoare a Coreei, au descoperit principala insulă japoneză Hondo (Honșiu) și insulele Kiușiu și Sikoku din sudul Japoniei. Înaintând spre sud, chinezii au descoperit întregul litoral continental al Mării Chinei de Răsărit, au traversat tropicul nordic și, trecând peste o strâmtoare largă, au descoperit insula Taiwan. Mergând mai departe, spre sud-vest, ei au descoperit Marea Chinei de Sud cu golful Tonkin, întreaga Indochină de Nord-Est, bazinul Fluviului Roșu (Song-Koi), insula Hainan și zona răsăriteană de pe litoralul peninsulei Indochina. În secolul al II-lea î.Hr., sub domnia împăratului U Di, chinezii au cucerit Vietnamul. Spre apus, în secolul al III-lea î.Hr., chinezii au extins granițele statului lor până la lanțul Nanșan și Munții Sino-Tibetani, adică până la marginile de nord-est și de est ale podișului Tibet.

Înaintând spre sud și spre vest, chinezii au descoperit în secolul al III-lea î.Hr. aproape toate teritoriile de pe cursul mijlociu și inferior al marilor fluvii care se varsă în mărilor Oceanului Pacific – de la Ialu la granița cu Coreea, până la Mekong în Indochina. Vechii chinezi aveau însă noțiuni dintre cele mai fantastice despre cursul superior al marilor fluvii din Asia de Răsărit, precum și despre podișul Tibet, de unde izvorăsc ele.

În secolul al III-lea î.Hr., chinezii aveau o idee foarte vagă despre ținuturile situate la nord de Marea Câmpie a Chinei și de cotul fluviului Huanhe, precum și la vest de acest cot. Or, tocmai din această direcție China a fost amenințată timp de multe secole de primejdia cea mare a incursiunilor întreprinse de nomazii războinici. Pentru a se apăra împotriva lor, chinezii au început să construiască în secolul al IV-lea î.Hr., în zona premontană situată la apus de cotul fluviului Huanhe – Marele Zid Chinezesc. În

secolele III–II î.Hr., ei au prelungit zidul spre răsărit de Huanhe până la golful Liaodun din Marea Galbenă, iar spre apus, de-a lungul granițelor sudice ale deșertului Alașan. În felul acesta, zidul traversa cursul superior al râului Edzin-Gol și ajungea până la trecătoarea largă dintre munții Beișan și Nanșan. Ridicarea acestei construcții – cea mai mare din istoria antică – a fost posibilă numai în urma unei cercetări geografice și topografice minuțioase a regiunilor prin care trecea zidul¹.

Dar această construcție de o amploare nemaivăzută cu fortărețe, turnuri de pază și un zid de 1 000 de mile, n-a putut să apere China împotriva incursiunilor triburilor nomade din stepă. La hotarul dintre secolele III–II î.Hr., cei mai primejdioși dușmani ai chinezilor erau hunii. În anul 206 î.Hr., unul dintre conducătorii hunilor, Mode, a organizat o puternică uniune militară de triburi și a fost proclamat șaniui (mare conducător) al hunilor. Curând, Mode a început incursiunile spre sud-vest împotriva Chinei și spre vest împotriva vecinilor săi – iuecizii, popor nomad care vorbea una dintre limbile iranice. În istoria antică, ei sunt cunoscuți și sub numele de kușani. (Perșii antici numeau triburile înrudite cu kușanii – saki, iar grecii antici le spuneau sciți-masageți.) În acea vreme, iuecizii stăpâneau în stepă o țară care se întindea spre apus de cotul fluviului Huanhe până la râul Sulehe inclusiv, între Munții Nansan (la sud) și Altaiul din Gobi (la nord). La începutul secolului al II-lea î.Hr., hunii i-au alungat pe iuecizi departe spre apus, în bazinul lacului Lobnor, pe teritoriul situat între Tianșanul de Est și podișul Tibet. Dar și acolo i-au urmărit și i-au înfrânt (anul 177 î.Hr.), „trecându-i prin foc și sabie sau supunându-i pe toți“. După această înfrângere, fiul căpeteniei iuecizilor ucise de huni a pornit cu poporul său și mai departe spre apus, dincolo de Tianșanul Central, pe teritoriul dintre fluviile Sîrdaria și Amudaria.

În această perioadă, și China a avut foarte mult de suferit din pricina incursiunilor hunilor. Împărații chinezi din prima dinastie Han (sau de Apus) au fost nevoiți să încheie cu ei tratate înjositoare „de pace și rudenie“, adică să dea de soții căpeteniilor hunilor principese chinezoaice și să le trimită în fiecare an tribut. Dar cu toate că primeau tribut, hunii continuau să năvălească în posesiunile chineze, pustiindu-le, răpind vitele, omorând sau luând în captivitate locuitori pașnici. Pentru a lupta împotriva acestui popor care își petrecea viața pe cai, era nevoie de unități de cavalerie mari și bine instruite. Dar călăreții chinezi care erau recrutați din rândurile sărăcimii orașelor sau ale țăranilor lipsiți de cai nu se puteau compara cu hunii învățați să călărească din copilărie. Cu hunii puteau lupta cu succes numai alte triburi nomade, la fel de mobile ca și ei. Chinezii au fost nevoiți să-și caute aliați printre nomazii ostili hunilor.

Știrea despre înfrângerea totală a iuecizilor de către huni a ajuns repede în China. Au trecut însă mai bine de 30 de ani până când guvernul Chinei, care se întărise după urcarea pe tron a împăratului U Di (anul 140 î.Hr.), s-a hotărât să folosească acest eveniment în interesul său și să încheie o alianță cu iuecizii în vederea unei lupte mai active împotriva hunilor.

¹ În Evul Mediu (secolele XIV–XVII) s-a construit un alt zid situat mai la sud, în interiorul cotului fluviului Huanhe, care s-a păstrat mai bine. Și acesta este denumit adesea Marele Zid Chinezesc.

Marele Zid Chinezesc

Descoperirea de către chinezi a regiunilor de apus (călătoriile lui Cian Țian)

Chinezii cunoșteau numai foarte vag în ce regiune i-au zdrobit hunii pe iuecizi și nu știau deloc încotro pornise fiul căpeteniei ucise cu partea ce mai rămăsese din poporul său. Or, cărmuitorii chinezi considerau că tocmai el sau urmașii lui pot fi acei aliați de nădejde, mult așteptați împotriva dușmanului comun. În primul rând trebuiau găsiți iuecizii. S-a făcut apel la cei doritori să plece în căutarea lor. Alegerea căzu asupra unui ofițer din garda imperială – Cian Țian, poate din pricină că acesta se distingea prin rezistență și o mare putere fizică.

Misiunea era grea, întrucât chinezii nu cunoșteau pe atunci geografia Asiei Centrale, și totodată foarte primejdioasă: oriîncotro plecaseră iuecizii înfrânți, era neîndoielnic că ei se îndepărtaseră mult spre apus, dincolo de steпа uriașă sau de deșerturile care se întindeau pe mii de li² și ale căror stăpâni deplini erau hunii.

Lui Cian Țian i s-a dat o suită de 100 de oameni. Printre tovarășii săi de drum se afla și hunul Tanî. El a devenit prieten apropiat și tovarăș credincios al lui Cian Țian, ajutor, călăuză și translator de neînlocuit, cel puțin la început, până când Cian Țian a învățat limba hunilor.

Cian Țian și-a început călătoria în anul 138 î.Hr. Împreună cu suita sa, el a pornit din capitala Chinei, situată pe cursul inferior al râului Veihe (afluent al lui Huanhe) spre apus, iar după ce a trecut Huanhe s-a îndreptat spre nord-vest. Înaintând spre nord de-a lungul Munților Nanșan, el a trecut Marele Zid Chinezesc și a fost prins îndată de huni. Aceștia au adus întreaga solie la cartierul general al căpeteniei lor (șaniui), al treilea mare conducător al uniunii militare de triburi a hunilor.

² Un li este egal cu 500 metri.

Căpetenia a poruncit ca solia să fie reținută. El i-a cruțat însă pe toți membrii săi, nepedepsindu-l nici măcar pe Tanî, pe care putea să-l considere transfug. Iar curând după aceea, lui Cian Țian i s-a dat de soție fiica unui nobil hun, care i-a născut un fiu. Solul chinez a trăit vreo zece ani în mijlocul hunilor, bucurându-se de toată libertatea. Cian Țian a profitat de aceasta pentru a strânge informații precise despre popoarele care locuiau în apus și despre drumurile pe care se putea ajunge până la ele; bineînțeles, cel mai mult îl interesau iuecizii.

În anul 128 î.Hr., profitând de un moment favorabil, Cian Țian a fugit de la huni împreună cu soția și micul său fiu, cu credinciosul său tovarăș Tanî și cu o parte a suitei sale. Timp de câteva săptămâni, fugarii au mers spre apus. Ei au trecut mai întâi de la o oază la alta, de-a lungul povârnișurilor sudice ale Munților Tian-șan de Răsărit, apoi prin teritoriile usunilor nomazi care „sunt confundați de obicei cu hunii“, prin văile de munte și trecătorile de mare altitudine din Tian-șanul Central, până au ajuns pe malul sudic al lacului Issik-Kul, în orașul Cigu – reședința căpeteniei tribului usunilor. De aici, prin trecătorile de mare altitudine și pe valea Narînului (unul dintre izvoarele fluviului Sîrdaria), chinezii au coborât în valea Fergana, în țara Davan și au ajuns în capitala ei, „Guișan“ (Kassan).

Aici, în partea de apus a văii Fergana, s-au întâlnit pentru prima oară în istorie căile bătătorite de reprezentanții a două mari popoare antice – grecii și chinezii: în anul 328 î.Hr., exact cu 200 de ani înainte de venirea lui Cian Țian dinspre răsărit, s-a apropiat dinspre apus de valea Fergana una dintre armatele lui Alexandru Macedon. Oștenii lui Alexandru au străbătut însă țări cu o civilizație înaltă, teritorii bine cunoscute de perșii antici și cucerite dinainte de ei, în timp ce Cian Țian a trecut prin regiuni de deșert, prin stepă sau munți înalți cu totul necercetați.

Cârmuitorul din Davan, o țară agricolă destul de dezvoltată, l-a primit cu ospitalitate pe Cian Țian, nădăruind să lege cu ajutorul lui relații comerciale directe cu îndepărtata Chină. El i-a dat lui Cian Țian călăuze care să-l ducă la tribul nomad kanghiui, care trăia în stepele din regiunea fluviului Sîrdaria, la nord-vest de Davan. Kanghiuii l-au ajutat pe Cian Țian să-i găsească, în sfârșit, pe iuecizi, care trăiau la sud de ei, între deșertul Kîzîlkum și Amudaria. Cartierul general al iuecizilor – Kușania – se afla pe valea cursului mijlociu al râului Zeravșan. Cian Țian n-a mai găsit acolo pe urmașii căpeteniei ucise de huni, la care fusese trimis cu zece ani în urmă. Între timp, nepotul căpeteniei întreprinsese o expediție spre sud, dincolo de fluviul „Guișui“ (Amudaria), supusese regatul greco-bactrian, în descompunere, situat în partea de răsărit a podișului Iranului și rămăsese acolo (capitala sa se afla la Bactria, care mai târziu a primit numele de Balh).

Cian Țian a ajuns în regatul cucerit de iuecizi pe care el îl numește „Dasia“. Dar regele nici nu se gândea să se răzbune pe huni și respingea însăși ideea unei alianțe cu îndepărtata Chină. Cian Țian a rămas în Dasia timp de un an de zile. Regele nu și-a schimbat hotărârea, dar solul a profitat de acest timp pentru a strânge informații despre această țară. Spre uimirea sa, Cian Țian a găsit în Dasia mărfuri din China Centrală (pânzeturi și bețe de bambus din bazinul cursului mijlociu al fluviului Iantzi). Aceste

mărfuri erau aduse de neguțătorii localnici dintr-un oarecare stat indian „Șendu“, situat „la câteva mii de li de Dasia spre sud-est“.

În anul 127 î.Hr., Cian Țian a pornit înapoi. El a ocolit pe la nord Pamirul, pe care îl numește Țunlin (Munții Cepei). El a observat că Pamirul reprezintă o mare cumpănă a apelor; de aici unele râuri curg spre apus, iar altele spre răsărit, în direcția Chinei. Prin valea Alai, Kașgar și Iarkend, Cian Țian a ajuns la Hotan. Înaintând de la o oază la alta de-a lungul marginii sudice a deșertului Takla-Makan, el a ajuns într-o imensă depresiune unde se află lacul rătăcitor, fără scurgere – Lobnor.

În anul când Cian Țian a fost acolo, apa lacului era sărată și el l-a denumit chiar Lacul Sărat. Probabil că a auzit de la localnici că lacul dispare uneori și a ajuns la următoarea concluzie: „De la Iuitian (Hotan) râurile curg spre răsărit și se varsă în Lacul Sărat (Lobnor). Lacul Sărat se strecoară sub pământ și la sud izvorăște din el Fluviul Galben (Huanhe). Fluviul Galben curge spre împărăția de mijloc“ (China).

Acum știm că această concluzie era o mare greșeală geografică. Lacul Lobnor este situat la o altitudine de numai 780 m, iar izvoarele fluviului Huanhe – lacurile cu apă dulce Djarin-Nur și Orin-Nur din partea de răsărit a podișului Tibet – se află la aproape 800 de kilometri sud-est de Lobnor, la o altitudine de peste 4 230 m. În acea vreme, însă, în secolul al II-lea î.Hr., concluzia greșită a lui Cian Țian constituia un pas înainte în comparație cu străvechea legendă chineză după care Huanhe ar izvorî din fantasticul munte Kunlun, înalt de 2 500 li (circa 1 500 kilometri).

Regiunea situată la răsărit de lacul Lobnor era stăpânită de huni, care l-au reținut din nou pe Cian Țian. Abia peste un an el a izbutit să fugă cu familia sa și cu credinciosul Tanî. Nu aveau cu ei niciun fel de merinde. Adesea scăpau de foame numai datorită faptului că Tanî era un iscusit trăgător cu arcul. „Când nu mai aveam încotro, el ucidea păsări și fiare și aducea hrană.“ În anul 126 î.Hr., Cian Țian s-a întors cu familia sa în patrie după o absență de aproape treisprezece ani. Dintre ceilalți membri ai soliei sale nu s-a întors în China decât Tanî.

Potrivit calculelor lui Cian Țian – destul de precise pentru epoca lui –, el a străbătut în timpul peregrinărilor sale circa 25 000 de li, adică 15 000 kilometri. A fost primul care a adus în China informații exacte despre stepele și deșerturile din Asia Centrală, despre marile lanțuri de munți – Tian-șan și Pamir (Munții Cepei), precum și despre marile fluvii din Asia Centrală ce izvorăsc din acești munți: Sîrdaria și Amudaria, care se varsă în „Marea de Apus“ (el confunda Marea Arai cu Marea Caspică) și Tarim care se varsă în Lobnor. El a fost primul care a descoperit drumul din Extremul Orient spre „Ținutul de Apus“, iar de acolo spre India. Și tot el a fost primul care a arătat că din China în India duc și alte drumuri mai scurte și, după părerea lui, mai puțin primejdioase, prin munții de sud-vest din bazinul cursului mijlociu al fluviului Iantzi (Sîciuan) peste podișul Iunanului.

Împăratul U Di a poruncit în primul rând să se trimită în India patru solii din diferite puncte ale bazinului cursului mijlociu al fluviului Iantzi. Aceste solii n-au ajuns la țintă: după ce au străbătut 500–1 000 kilometri, au fost nevoite să se întoarcă din cauza împotrivrării muntenilor ostili. Încercarea neizbutită de a descoperi drumurile sudice

spre India (iar prin ea spre Dasia și Davan) a silit din nou guvernul chinez să-și îndrepte atenția spre drumul nordic către țările din apus. Între timp, Cian Țian a fost numit comandant al unui mare detașament militar și în jurul anului 123 î.Hr. a participat la o nouă expediție împotriva hunilor. Expediția a fost încununată de succes datorită faptului că Cian Țian cunoștea perfect „locurile bogate în iarbă și apă“, astfel că oastea n-a dus lipsă de nimic. La întoarcere, el a căpătat titlul de prinț. În anul următor însă, oastea chineză a fost înfrântă de huni. Cian Țian a fost acuzat că înfrângerea s-a produs din vina lui, i s-a retras titlul de prinț, a fost degradat și condamnat la moarte, dar „plătind o sumă drept răscumpărare, a devenit om simplu“ (anul 122 î.Hr.).

Totuși, împăratul U Di a continuat să se sfătuiască în problemele privitoare la regiunile apusene cu marele călător căzut în dizgrație. În jurul anului 106 î.Hr., Cian Țian a fost trimis în orașul Cigu (Tian-șanul Central) cu un detașament de 300 de călăreți, cu cirezi uriașe de vite cornute mari și mici, cu o suită numeroasă și cu multe daruri pentru căpeteniile usunilor. El l-a convins pe conducătorul suprem al usunilor să încheie alianță cu China. Din Cigu el și-a trimis ajutoarele la regii și căpeteniile de triburi din Asia Centrală, precum și în „Ansi“ (Parția) și „Șendu“ (India). În jurul anului 105 î.Hr., Cian Țian s-a întors în China și peste un an a murit (104 sau 103 î.Hr.).

Legăturile Chinei cu apusul la începutul erei noastre

Rezultatele economice ale călătoriilor lui Cian Țian au fost considerabile. La hotarul dintre secolele II–I î.Hr., aproximativ pe calea urmată de el a luat ființă ramura sudică a drumului comercial de importanță mondială – Marele Drum al Mătăsii – din China răsăriteană spre țările din Asia Centrală și apuseană³. În direcțiile indicate de el au fost organizate și două căi internaționale extrem de însemnate, care duceau din China în Asia de Sud, ocolind podișul Tibet: la apus, drumul prin regiunea Pamirului care ducea în India de Nord-Est în valea Indului, iar mai târziu la răsărit, prin Iunan, drumul care ducea în Indochina de Vest, în valea fluviului Irawadi. Așadar, legătura terestră dintre cele două mari țări cu civilizație străveche – China și India –, situate relativ aproape una de alta, se făcea pe un drum ocolit. Chinezii însă preferau să ocolească pe la apus podișul Tibet, decât să treacă în răsărit peste șirurile de munți acoperiți cu păduri tropicale dese. Dar înaintarea chinezilor spre apus a întârziat cu aproape două secole din cauza ascuțirii contradicțiilor de clasă interne și a marilor răscoale țărănești.

În timpul celei de-a doua dinastii Han (sau de Apus) pe la mijlocul secolului I d.Hr., când imperiul feudal timpuriu chinez și-a restabilit puterea militară, el a înfrânt o parte dintre triburile hunice ce trăiau la nord de Marele Zid Chinezesc. În ultimul pătrar al secolului I d.Hr. a fost trimis spre apus, la Hotan, comandantul militar Ban

³ Mai târziu a început să fie folosită ramura nordică a acestui mare drum de caravane. Ea se abătea spre nord-vest de itinerariul lui Cian Țian, dincolo de lacul Barkul, mergea de-a lungul regiunii pre-montane, nordice a Munților Tian-șan de Răsărit și ajungea în stepele de lângă Balhaș pe valea râului Ili.